

PROF. DR. GÜRBÜZ ERGİNER VE HALK KÜLTÜRÜ DERSİ ÜZERİNE

Sur Prof Dr. Gürbüz Erginer et le cours de la culture populaire

Prof. Dr. Öcal OĞUZ*

1991 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Doktoramı tamamladığım zaman bana verilen diplomada **“Türk Halk Edebiyatı Doktoru”** olduğum yazıyordu. 1992 yılında Doktora hocam Prof. Dr. Umay Türkes Günay'ın davetiyle Hacettepe Üniversitesi Türk Halkbilimi Anabilim Dalı'na Yardımcı Doçent olarak atanınca unvanım **“Türk Halkbilimi Öğretim Üyesi”** oldu. 1995 yılında Üniversiteler Arası Kurul, malum süreçleri geçince bana **“Halkbilimi Doçenti”** unvanını verdi. 2002 yılında Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne **“Türk Halk Edebiyatı Profesörü”** olarak geri döndüm. Burada Üniversite yönetiminin olumlu değerlendirmeleriyle Türk Halkbilimi Bölümü'nü kurdum ve bu bölüme **“Türk Halkbilimi Profesörü”** olarak atandım. Avrupa folklor çalışmalarında iki yüzyıldır süren alışkanlıklara göre “halk edebiyatçısı” olmak aynı zamanda “folklorcu” olmaktı. Çünkü, folklor disiplininin ateşleyici ruhu Ossian, halk şiiri temelinde kurulmuştu, Herder, halkın ruhunu aramak isteyenlere köyü, türküyü ve masalı önermişti. Grimmler masal ve mit çalışmalarına bu ruhla başlamışlardı. E. Lönrot'u Kalavela denilen halk şiirlerini derlemeye iten bu anlayış olmuştu. “Folklor” teriminin babası, W, J. Thoms bu nedenle bazılarının “popüler antikite” veya “popüler edebiyat” dediği

şeye ben “folklor” diyorum diye yola çıkmıştı. Avrupa'da doğan ve dünyaya yayılan bu tanımlama, anlayış ve uygulama sonucu ortaya çıkan bütün folklor kuramları “halk edebiyatı” metinleri üzerine çalışanlar tarafından üretilmişti. Mit kuramları, masal kuramları, destan kuramları, bu nedenlerle temel folklor kuramları olmuştu. Hindistan kuramcıları, Mısır kuramcıları, göç kuramcıları, Fin kuramcıları difizyonistler, sözlü formüller hepsi konularını da kuramlarını da “halk edebiyatı” alanından belirlemişlerdi. S. Thomson folklorun anıtsal kitabına “Halk Edebiyatının Motif İndeksi” demişti. Bundan daha güçlü kanıt olabilir miydi folklor=halk edebiyatı demek için? Lafı daha fazla uzatmadan söyleyecek olursam benim için de “halk edebiyatçısı” olmak ile “folklorcu” olmak doğal olarak “aynı şeyi olmak”tı. Bunlara ek olarak da mensubu olduğum “halk edebiyatı” disiplininin çalışma alanı “Türk Halk edebiyatı” olduğu için, Türk Dili ve Edebiyatı bölümleri içindeki konumuzla “Türkölog” unvanını da kullanma imtiyazına sahiptim. Bu kadar “güçlü donanımlar”dan sonra, varlıklarını duyduğum zaman ara sıra kafamı karıştıran “etnografya”, “etnoloji”, “kültürel antropoloji” terimleriyle hesaplaşmaya uzun yıllar gerek duymadım. Bu nedenle de zaman zaman adı “halkbilim” olsa da, DTCF'deki etnoloji çalışmalarına kayıt-

* Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü, ocaloguz@gazi.edu.tr

sız kaldım. Her ne kadar bu yapının kurucusu olarak Sedat Veyis Örnek “Türk Halkbilimi” adıyla kitap yayımlıyor, asistanı Gürbüz Erginer Millî Folklor Enstitüsü’nde “folklor araştırmacısı” olarak çalışıyor veya “Folklor ve Etnografya Bibliyografyası” hazırlıyorsa da onlar Avrupa’da 19. Yüzyılda bölümlenmiş disiplin mantığına göre “etnolog”dular ve benimle ilgileri ancak “sosyolog”lar kadardı. Yani “sosyal ve beşeri bilimler” alanında bulunmaktan daha ileri bir meslektaşlık duygusuna sahip değildim. Ne zaman ki, Gülbenkyan Vakfı tarafından yayımlanan *Sosyal Bilimleri Açın* adlı yayını okudum, önceden çok kolay cevapladığım sorular üstüme üstüme gelmeye başladı. 19. Yüzyılda “ilkel” denenin devlet kurduğu, “köylü”nün şehirli olduğu, “etnik” yapılarında büyük değişimler yaşandığı ve onların temellerinden daha homojen kentli grupların doğduğu veya kültürel grupların “etnik” olmayan temellerde kentlerde yeniden ortaya çıktığı 21. Yüzyılda, 19. Yüzyıl Avrupa’sının ihtiyaçlarından doğan terimlerin yeniden tanımlanması gerektiğine inancım bu süreçte pekişti. Motif Vakfı ile Kocaeli Üniversitesi’nin “Değişim” temalı sempozyumunda sunduğum bildirimde bu sorularımı meslektaşlarımla paylaştım. Daha sonra bu düşüncemi derginin ilgili kurullarının onayını da alarak Milli Folklor’un alt başlığı olarak “Kültür Araştırmaları”nı koyarken “Neden Kültür Araştırmaları” başlıklı sunuş yazımda dile getirdim. Bütün bu süreç, Türkiye’nin kendine özgü şartlarında öncelikle “kırsal”a ve “kültür”e yönelik olarak çalışan “etnograf”, “etnolog”, “antropolog” ve “folklorcu”nun aynı işi yaptıklarına inandım. “Köy” daralıp “kent” genişledikçe “kentün kültürü”nü

çalışan “sosyolog”la da çok ayrı yerlerde durmadığım kanaatine vardım. İşte daha önce “komşu bir disiplinin mensubu” olarak gördüğüm Gürbüz Hoca’yı bu iç evrimimi yaşarken tanıdım.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde kâh bir kürsü, kâh bir bölüm, kâh bir anabilim dalı olarak var olan Halkbilim programıyla yolum yukarıdaki nedenlerle hiç kesişmedi. Bu bölümün erken yaşta aramızdan ayrılan kurucu başkanı Prof. Dr. Sedat Veyis Örnek’e yaşım gereği yetişemedim. Etnoloji ve Halkbilim adları arasında gidip gelen bu bölümün diğer önemli ismi ve Prof. Dr. Nevzat Gözaydın’dan sonraki başkanı Prof. Dr. Gürbüz Erginer ile bilimsel toplantılardaki rastlantısal karşılaşmaların dışında özel bir dostluğum olmadı. İkimiz de hayatımızın bir döneminde Kültür Bakanlığı’nda Folklor Araştırmacısı olarak çalıştık, ikimiz de akademik hayatımızı Ankara’da sürdürdük, ikimiz de –sonradan benimsediğim tanımlamayla halkbilimci olarak yaşadık ama 2003 yılına kadar bir kahve içimlik zaman diliminde dahi birbirimize meslekî yönlerimizden veya projelerimizden söz etme ortamı veya fırsatı bulamadık. Bugün disiplinler arası çalışmaların özendirildiğine tanık olurken Avrupa’da farklı kodlara yaslansa da Türkiye özelinde aynı mesleğin mensupları olarak geçmişte yollarımızın kesişmemesini bilimin sınırları içinde izah etmek sanıldığı kadar kolay değildir. Elbette meslekî anlamda ağabey olduğu için 2003 yılından önce şahsen ben ona doğru bir adım atmadığım için kendimi suçlu buluyorum ama nedeni ve içeriği ne kadar yüzeysel veya saçma olsa da oluşmuş önyargıları aşmanın her iki taraf için de sanıldığı kadar kolay olmadığını sizlerin de takdir edeceğini biliyorum.

Prof. Dr. Gürbaz Erginer'le bir masa etrafında buluşmamı meslektaşlar arası işbirliğini zorunlu kılan bir proje sağladı. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2003 yılında kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne de atıfta bulunarak ilköğretimin ikinci kademesinde "Halk Kültürü" adıyla bir dersin açılmasına karar verdi ve Ankara Üniversitesi'nden Prof. Dr. Gürbüz Erginer ve Doç. Dr. Muhtar Kutlu'yu, Gazi Üniversitesinden beni ve Yrd. Doç. Dr. Ali Yakıcı'yı bu dersin içeriğini hazırlamak üzere görevlendirdi. Talim ve Terbiye Kurulu'nda bir oda "Halk Kültürü Komisyonu" üyeleri olarak bize ayrıldı ve biz orada her hafta bir veya iki gün buluşup üç yıl boyunca çalışarak ders programını oluşturduk ve kılavuz kitabı yazdık.

Halk Kültürü dersinin programını oluştururken yarattığımız folklor bizi -Talim ve Terbiye Kurulu'ndan katılan diğer meslektaşlarla birlikte- Alan Dundes'in "bir ortak kültür kodunu veya değerini paylaşan en az iki kişilik gruba halk denir." şeklindeki tanımına gönderme yaparak söyleyecek olursam yeni bir halk grubu hâline getirdi. Sabahları kâh çayla simide talim ederek kâh başta Selma hanım olmak üzere Talim ve Terbiye Kurulu'ndan hanım arkadaşların evlerinde yaptıkları böreklerle kendimize ziyafet çekerek başlayan çalışmalarımız, aralarda verdiğimiz çay molaları ve birlikte yenen öğlen yemekleri, günden güne gelişen bilimsel ve kişisel dostlukların temelini oluşturdu. Üç yıl boyunca Kılavuz kitaplarda yer alan her kelime, her cümle, her paragraf ve nihayet her fikir, Halk Kültürü Komisyonu'nun küçük odasında itirazların ve iltifatların

arasında doğdu ve yazıya geçti. Bir meseleyi çözmek veya bir bölümü bitirmek için üç yıl boyunca birbirimizi "haydi bir konuyu daha attırverelim" cümlesiyle motive ettik. Gürbüz Hoca'nın buluşu olan *Attırvermek* kelimesi, Kılavuz kitaptaki bir konuyu daha tamamlamak anlamında bizim Komisyon'a e özgü ve kodlanmış bir kelimeye dönüştü. Sadece bu kelime özelinde bile biz bir gruptuk ve bu kelimedeki bizim folklorumuzdu. Komisyonda çalışanlar olarak hepimizin ortak hedefi kültürümüzün kuşaktan kuşağa aktarılmasına katkı sağlamak ve öğrencilerimizin iş alanlarını genişletmekti. Millî Eğitim Bakanlığı'ndan ne para aldık ne bir iltifat bekledik. Çay ve kahve paralarımızı bile bizi odalarında misafir eden arkadaşlarımız ödedi üç yıl boyunca ya da biz ödedik onlardan gizleyerek. Çünkü onlar bunun ev sahipliklerine hâle getireceğine inanıyorlardı. Bu konuda yaşta da yolda da büyüğümüz Gürbüz Hoca idi. Öyle bir özveri ile çalışıyordu ki biz yoruluyorduk, o dinlenmiyordu, biz surat asıyorduk, o gülüyordu ve tabii çay paralarını gizli gizli hep o ödüyordu.

İşte ben Gürbüz Erginer'i böyle bir ortamda tanıdım ve dost oldum. Ona hangi sıfatları yakıştırmalıyım bilmiyorum ama benim gördüğüm, tanıdığım ve sevdiğim Gürbüz Erginer öncelikle parayı pulu düşünmeyen, hiçbir ücret talep etmeden öğrencileri ve mesleği için üç yılını gözden çıkarabilen bir bilim insanı idi. Gürbüz Erginer, tanımadığım zamanlardaki zannımın aksine bir halk adamı idi. Ben onun kibirli ve çevresine tepeden bakan bir davranışına tanık olmadım. Gürbüz Erginer, hoş sohbet biriydi. Halk Kültürü odasında kahkahalarla gülerken, fıkralar anlatarak

ve şakalar yaparak üç yılı geçirdik. Bu sohbetler sırasında ondan çok şey öğrendim. O da bu sırada benim bildiklerime ve yapabildiklerime takdirkâr bir dille yaklaştı. Yani alçak gönüllüydü. Talim Terbiye Kurulu Üyeleri önünde aynı heyecanla yaptıklarımızı savunduk, aynı heyecanla Kurul Üyelerini ikna etmek için ter döktük, aynı heyecanla dönemin Bakanını ziyaret ederek destek istedik. Yani mesleği konusunda yeni başlayan biri kadar heyecanlı ve enerjikti. Onunla bu projede çalıştığımız dönemde Gazi Üniversitesi'nde kurduğum Türk Halkbilimi bölümünde iki araştırma görevlimiz yüksek lisanslarını bitirmiş, ancak doktora programımız henüz açılmadığı için doktora başlanamamışlardı. Atandıkları kanun maddesi gereği hemen doktora başlamaları gerekiyordu. Aksi hâlde görevlerine son verilme riski vardı. Bu riski ortadan kaldırmak üzere ilk el uzatan Gürbüz Erginer oldu. Benim ve öğrencilerimin bilimselliğine inandığını söyleyerek hem bilimsel hem de babacan bir tavır sergiledi.

Bizim dostluğumuzu inşa eden Halk Kültürü Komisyonu'na Halk Kültürü dersinin haftada iki saat ve zorunlu olacağına dair Kurul kararıyla başlamıştık. Motivasyonumuz ve heyecanımız buradan kaynaklanıyordu. Ne yazık ki başkanlar değişti, üyeler değişti, kararlar değişti ve iki saatlik zorunlu ders projesi, Kurul'dan bir saatlik ve seçmeli olarak çıktı. Üstelik bu seçmeli dersi okutacak öğretmenler olarak o kadar farklı ve ilgisiz meslek grupları belirlenmişti ki hayal kırıklığımız umutsuzluğa dönüştü. Kurul üyelerine gelinen sonucun tanımlanan amaca uygun olmadığını her fırsatta anlattık, ilgililerle ve yetkililerle defalarca görüştük. Bu süreçte Tür-

kiye Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne resmen taraf oldu. Görüşmelerimizde muhataplarımıza bu Sözleşmenin kabul edilmesi nedeniyle ortaya çıkan yükümlülüğü hatırlattık. Olmadı, olamadı ve bir türlü sonuç alınmadı.

Buradan sonuç alınamayacağı anlaşılınca Halk Kültürü Komisyonu üyeleri olarak okulların, idarecilerin, öğretmenlerin ve velilerin bu dersi tanımaları ve öğrencilerin seçmelerini sağlamaları için Komisyon üyeleri olarak illerde yürütülen bilgilendirme toplantılarına katıldık. Sonuçta ya çok az okul bu dersi seçti ya da seçilen derse tahmin ettiğimiz gibi ilgisiz kişiler girdi ve dersi "ödev saati" veya "ilgili dersin tekrarı" olarak kullandılar.

Sonuç olarak Halk Kültürü Komisyonu'nun üç yıllık emeği bir anlamda ziyan edilmiş oldu. Bizim açımızdan "dağ fare doğurdu." Kuşkusuz bu süreçte elde ettiğimiz sonuç hem meslekî anlamda bizim hem bu mesleği sürdürmek isteyen öğrencilerimiz hem de günden güne yok olan kendi kültürünü tanımaya gereken çocuklarımız için büyük bir kayıptı.

Halk Kültürü Komisyonu olarak biz bu kayba üzülür ve önümüze çıkan her yetkiliye bu konuyu anlatmaya çalışırken, asıl kayıp haberi Gürbüz hocadan geldi. Her başarısız girişimin ardından gelecek hafta toplanalım filan yetkiliyi de görelim diye bize umut dağıtan Gürbüz hocanın seçtiği yeni toplantı yerini dostlar haber verdi: Bir musalla taşında, bir mezarın başında...